

Edholma

VAXHOLM

Norr om Vaxholm ligger en grupp öar, som hör till Östra Ryds socken. De östligaste av dem, den långsträckta Edholma och de båda små Askholmarna i norr och den något större Tallholmen i söder, såldes år 1780 av friherre Albrecht von Lantingshausen på Bogesund till slottsvaktmästaren Mattias Hiertström. Sannolikt har den nye ägaren byggt den ännu kvarstående huvudbyggnaden eller kraftigt ombyggt ett äldre hus; därpå tyder både de vackra gustavianska kakelugnar som funnits på gården och de bevarade snickerierna, breda portar och halvfranska dörrar. Att det funnits en äldre gård på ön är troligt; en riven loge lär ha haft årtalet 1739 och en lös vindflöjel 1731.

År 1791 sålde Hiertström gården till handelsmannen Olof Åkerberg i Vaxholm, och denne fullbordade troligen gårdsanläggningen. Gården ärvdes 1818 av Olof Åkerbergs son Frans. Dennes båda döttrar Tilma och Berta var ägare ända till 1930-talet. Under deras tid utarrenderades lantbruket, som omfattade 35 tunnland åker och 65 tunnland skog och ängsmark; därtill kom ett tämligen givande strömmingsfiske (NM).

Gården hade en av gråsten murad ladugård, byggd 1867 enligt en minnestavla av sandsten, och den rymde 12 kor. Det fanns också 2 hästar, svin och höns. Stall, loge och övriga uthus låg liksom ladugården strax nordost om mangården.

På den bergknalle, som skyddar gården mot nordanvinden, står en nu vinglös väderkvarn, förmodligen uppförd i slutet av 1700-talet. I äldre tid maldes där inte bara för husbehov utan också för de angränsande öarna norr om Edholma. För de södra öarna fanns två väderkvarnar i Vaxholm.

Före ångbåtarnas tillkomst var Edholma mindre isolerat än många gårdar med landförbindelse till Stockholm. Vattenvägarna var ofta bättre än de krokiga, backiga och illa underhållna landsvägarna. Särskilt vintertid var färden över isarna och öarna snabb och bekväm. Edholma levererade spannmål och särskilt fisk till Stockholm för försäljning i fiskarhamnen eller på torgen.

Huvudbyggnaden från gårdssidan samt nedan en helmönstrad gustaviansk kakelugn, som såldes från gården 1922.

Edholma

Det Åkerbergska sterbhuset avyttrade Edholma till AB Billiga Tomter, vilket sedan 1908 ägnat sig åt att stycka egendomar och sälja villatomter i Stockholms södra omgivning och i skärgården. Först styckades norra delen av ön och bebyggdes med sommarvillor, och i slutet av 1950-talet styckades även själva gårdsområdet. Då var lantbruket sedan länge nedlagt, och taket på den gamla ladugården hade rasat. Den ingår nu i en tomt, vars ägare inrett en av de rödfärgade uthuslängorna till sommarbostad. De massiva gråstensmurarna får stå kvar och bli ramen kring en swimming-pool.

Huvudbyggnaden har för några år sedan restaurerats av direktör Th Riese, som ägt den sedan styckningen 1957 och genom sitt köp räddat den från rivning. Huset är timrat, panelat och rödfärgat med vita knutar och gamla fönsterluckor. Det brutna taket är täckt med enkupigt grönt tegel. Det inre är moderniserat, men rumsindelning och gammal inredning har bibehållits, liksom kökets murade spiskupa. De ovan omtalade gustavianska kakelugnarna hade sålts 1922, men två grönglaserade flata kakelugnar med skänk finns fortfarande kvar.

Nedanföret och söder om byggnaden är den gamla trädgården, nu en grön parter, inramad av en rad klippta askar. Där utanför sträcker sig en lång brygga, som markerar gårdens förbindelse med yttervärlden. Förr fanns en sjöbod i ytterändan av bryggan. Den rödfärgade låga flygelbyggnad, som ligger på gårdsplanens västra sida, är troligen från 1700-talet men helt ombyggd.

Den gamla kvarnen restaurerades för några år sedan av Edholma Tomtägarförening i samarbete med landsantikvarien. Den låg tidigare fritt på en liten höjd mitt på ön och var ett ganska synligt sjömärke. Nu har träden fått växa upp omkring kvarnen och man får gå upp på berget för att upptäcka den.

Restaureringen borde därför kompletteras med en gallring av vegetationen.

Kvarnen på Edholma och ruinen efter den 1867 byggda stenladugården med sin minnessten.

